

STROKOVNA, ETIČNA IN PRAVNA ODGOVORNOST: ŠIRŠA PERSPEKTIVA

Verena Tschudin

V nekaj svojih knjigah sem pisala o tem, da so vsi delavci v zdravstvu odgovorni na več ravneh. V hierarhičnem redu to pomeni: do bolnikov (vključno z njihovimi družinami in prijatelji), sodelavcev, delodajalcev, stroke in nenazadnje do širše družbe. Z drugimi besedami to pomeni do prav vseh! Zato je prvi korak prevzemanje odgovornosti do samega sebe.

Pred kratkim sem slišala zgodbo o študentki zdravstvene nege, ki je prvič delala v bolnišnici, ko jo je sodelavka prosila za drobno uslugo. Študentka je stekla na hodnik in začela vpiti: »Ne morem narediti tega. Nimam nič energije. Ves dan že delam, ostala sem brez kosila in poleg tega moram še na stranišče!« Ta medicinska sestra je pokazala odgovornost do sebe. Morda je to storila na nenavaden način, a je spoznala, da če ne bo začela s spoštovanjem do sebe, ne bo mogla spoštovati ne bolnikov in ne sodelavcev.

Nismo odgovorni le za svoje telesno dobro počutje, ampak tudi za našo vest. Moramo prepoznati svoje vrednote in prepričanja in se ravnati po njih. Če želimo živeti v skladu z lastno zavestjo in biti in ostati osebe z integriteto, moramo znati gledati na življenje in poznati svoje cilje v njem, vedeti, kaj nas žene in potiska.

V angleščini razlikujemo med pojmom biti odgovoren *do* ljudi in organizacije in biti odgovoren *zanje*. Medicinske sestre včasih še posebej težko razumejo to razliko, ker so uspešne pri skrbi za ljudi in skrbi za njihovo življenje in zdravje. A ko nehamo razlikovati med pojmom *do* in *za*, kaj hitro postanemo žrtve izgorevanja. Medicinske sestre so odgovorne *do* bolnikov, razen seveda takrat, ko slednji ne morejo odločati o sebi zaradi starosti (na primer otroci), ali ko so nezavestni ali umsko nekompetentni. Takrat so medicinske sestre odgovorne *za* bolnike, ostanejo pa še vedno odgovorne *do* njihovih skrbnikov ali varuhov. A ob tem smo, na prvem mestu, kot posamezniki in kot zdravstveno osebje, odgovorni *zase* in *za* svoja dejanja, svojo vest, prepričanja in vrednote. Temu se ne moremo odreči. Tu gre v prvi vrsti in predvsem za etično odgovornost, ki hkrati pojasnjuje tudi ozadje strokovne odgovornosti. Ta etična odgovornost je ozadje, ki ga je treba spoštovati, saj govori o tem, kako izvajamo zdravstveno nego in skrb, in celo o tem, zakaj sploh opravljamo to delo. Pravna odgovornost je

mного bolj neposredna: vsi zaposleni v zdravstvu morajo ravnati v skladu z zakoni. Morajo poznati temelje zakonodaje za svoje področje. Če ne poznaš vseh pravnih vidikov, za to še ne boš kaznovan, lahko pa boš kaznovan, če ne boš znal razumno argumentirati svojih dejanj na način, kot jih argumentirajo drugi razumni ljudje.

Kot strokovnjaki na svojem področju moramo torej vedno istočasno težiti k etični, strokovni in pravni odgovornosti na različnih ravneh, hkrati pa tudi različnim stranem (sebi, bolnikom, sodelavcem, delodajalcu, stroki in družbi).

To je torej temelj strokovnega dela, kakor ga vidim jaz. Na ta temelj vedno vpliva to, kako zaznavamo različne ravni in njihovo moč, ter kako je ta moč uporabljena in zlorabljena.

Vloga in vpliv religije na etiko

Pogosto slišimo, da so katoliki vedno obremenjeni z grehom, protestanti pa s krivdo. Da bi se izognili občutkom krivde, so protestanti razvili etiko dolžnosti. Katoliki pa so, da bi se ognili grehom in brezvladju, razvili utilitarizem, iskanje najboljše rešitve za največje število ljudi, ob poudarjanju družbenih vidikov pravih dejanj. Protestantstvo nam je dalo avtonomijo posameznika, katolištvo pa idejo o skupnem dobrem. Protestantstvo je uveljavilo severnoameriško in zahodnoevropsko etiko posameznika kot ključnega sprejemalca odločitev, katolištvo pa je vplivalo na južnoevropski in južnoameriški občutek za moč in vpliv skupnosti.

Tako kot vse posplošitve je tudi ta preveč preprosta, vendar pa nam omogoča določen vpogled v temelje etike. Hkrati nam omogoča tudi vpogled v vlogi obeh vodilnih krščanskih ločin. Kolikor mi je znano, pravoslavna cerkev igra precej drugačno vlogo v družbi, saj so njena etika in pravila skoraj nerazdružljiva od državnih.

Vse religije so vedno bile varuhinje morale, morda je bil to celo glavni razlog njihovega obstoja. Tako Biblija kot Koran sta pravzaprav kodeksa vedenja. Predani judje morajo dnevno upoštevati 613 zapovedi, medtem ko so bile v krščanstvu te zvedene le na eno: ljubiti svojega bližnjega. Vendar dejstvo, da je edina,

še ne pomeni, da je tudi lažja. Budizem ima zapleten niz pravil (dharma) za etično življenje in mišljenje. V času splošne nepismenosti, ko je budizem nastajal, je delitev teh v oštevilčene skupine, kot so na primer štiri plemenite resnice ali plemenita osemkratna pot, pomenila lažji način za učenje in nadzor nad ljudmi. Budizem pogosto raje imenujejo življenjska filozofija kot religija, ker ne vsebuje vere v boga. Vendar, se vsi ti sistemi, z bogom ali brez njega ukvarjajo z družbeno ureditvijo, s tem, kako naj bi se posamezniki vedli, in s tem, kako ravnati s posledicami nemoralnih dejanj.

Očitno je prvi cilj religij pomagati posameznikom in družbam k harmoničnemu sobivanju, razvoju in napredku. Vsaka religija pozna svoj način za spodbujanje tega in nekatere med njimi, na primer azteška, so se za to zatekale k prejkone nenavadnim načinom. V naših časih, ko se zdi, da pomen verskega obredja upada in postmodernizem kot sistem ne ponuja nobenih očitnih vodil za moralnost, je etika prevzela zelo pomembno vlogo. Verjamem, da je pojem odgovornosti morda najpomembnejše varovalo pred zlorabo moči, verske ali posvetne.

Včasih etiko uporabljamo kot nov sistem prepričanj in delovanj. To je hkrati vznemirljivo in nevarno. Nevarno zato, ker lahko postane etika neke vrste posvetna religija, s svojim lastnim žargonom in duhovščino. Po drugi strani pa lahko pomaga k novemu razumevanju življenja v družbi na splošno, lahko postane sila dobrote in del nove vrste svetovnega reda. Da bi se to zgodilo, vas želim opozoriti na zelo staro religiozno načelo. Temeljna postavka judovstva je: »Poslušaj, Izrael, Gospod naš Bog je en.« Etimologija teh besed je ključna za tisto, na kar želim opozoriti.

- Poslušaj: pomeni »bodi pozoren«.
- Izrael: pomeni »tisti, ki se bojuje za/proti (Bogu)«.
- Gospod: ki je večer.
- Beseda, ki jo uporablja za Boga, pomeni preprosto »biti«, kar »je«.

Tisto, kar želim poudariti s tem je, da se vsi bojujemo s seboj in silami, ki so večje od nas, ki jih lahko prepoznamo le kot »večne«. To so tako negativne kot pozitivne sile: sile, ki nas vodijo v srečno in harmonično življenje in tiste, ki nas omejujejo s strahom in nemočjo. V tem lahko prepoznamo vse ljudi in resnično celotno stvarstvo, in na vse to moramo biti pozorni. Ta zapoved ne govori o tem, da naj verjamemo temu ali onemu, da moramo biti dobri, ali da bomo prekleti, če ne bomo počeli določenih reči. Pravi le, na preprost način, poslušajte, bodite pozorni. Ob pozornosti do drugih gradimo odnose, spoštujemo drug drugega, drug drugemu dajemo razlog za življenje. Z drugimi besedami, smo odgovorni drug drugemu.

Danes moramo razumeti, da imamo le en svet za življenje in preživetje. Politika se močno trudi deliti

ta svet na »dobre« in »slabe« ljudi, tiste, ki so »z nami ali proti nam«. Priložnost imamo opazovati vrsto prebujajočega se »etičnega konzervatizma« (2), kjer ljudje, ki se zavzemajo za življenja še nerojenih otrok po drugi strani ubijajo tiste, ki izvajajo splave. Obsojajo »nezakonito rabo drog, samomor z medicinsko pomočjo in druge družbene in kulturne zadeve, ki so povezane s sodobno znanostjo« in tako razčlenjujejo tabuje z vrsto poslanstva, ki se zdi slepo. In vendar, v zvezi z etiko ne gre za rešitve problemov; gre za slišanje, poslušanje in namenjanje pozornosti stvarem, ki se dogajajo ljudem. Ob dilemah, ki jih prinaša napredek znanosti, ni preprostih pravih in napačnih stališč. Zastopanje kvazireligioznih stališč in razglašanje nekaterih družbenih in kulturnih vprašanj za »prava« in drugih za »napačna« zgolj slabša stvari in razdružuje ljudi. Etika je in mora biti mnogo bolj vključujoča in celostna praksa, ki se kaže v poslušanju, prevzemanju odgovornosti do ljudi.

Povezava med močjo in sprejemanjem odločitev

Poslušanje, usmerjanje pozornosti in védenje, da smo odgovorni drugim, nam daje moč. Spet se bom osredičila na drobno razlikovanje med pomeni te besede v angleščini, kajti tu ne govorim o moči nad drugimi, ampak o moči ravnati z njimi in se odzivati na njihove potrebe. Gre torej za različno rabo moči.

Ko etika postane mogočna, ni več etična, ampak zlorablja jo. Tu gre za izziv etike: ni namenjena eliti, ampak je predvsem o ljudeh, za ljudi in z ljudmi. To je, po mojem mnenju, prav tisto, o čemer bi morala predvsem govoriti etika v zdravstveni negi.

Osnovno vprašanje človeka, ki posluša, je: »Kaj se dogaja?« To vprašanje je tako preprosto in temeljno, da ga vse prevečkrat prezremo in zanemarimo. A če želimo slišati, kakšen je problem, moramo slišati zgodbo, ki je problem ustvarila. Zato moramo spraševati, kaj se dogaja, da bi lahko v tem našli problem.

Moramo slišati sami sebe in se zavedati etike. Moramo se zavedati sami sebe. To od nas zahteva, da si upamo prisluhni sebi. Za boljšo razlago tega se zatekam k psihologiji. Ta v osnovi trdi, da takrat, ko se a) zavemo problema, ga moramo b) priznati in ga potem c) reševati. V bistvu velik del naše etične pasivnosti temelji na strahu. Ne upamo si spregovoriti, ker se bojimo zavrnitve, norčevanja, kakršnegakoli preglasovanja in tega, da bi nas razglasili za tiste, ki povzročajo težave. Naj to ponazorim s primerom, ki mi ga je nedavno povedala znanka:

Medicinska sestra je nujno potrebovala zdravnika za bolnika, a se ta ni odzval na svoj odzivnik. Šlo je za mlajšega zdravnika, ki je bil znan po tej razvadi. Medicinska sestra se je bala poklicati primarija, saj jo je bilo strah njegovega morebitnega neprijetnega odziva. Moja znanka je poklicala primarija in mu pojasnila okoliščine. Mlajši zdravnik je prišel čez nekaj

minut in opravil, kar je bilo potrebno. Za vpleteno medicinsko sestro ni bilo nikakršnih posledic.

Ta medicinska sestra se je zavedala svojega strahu, a si ga ni nikdar pred tem priznala. Zdaj, ko ga je, se ji ni bilo več treba bati. Tako pridemo do naslednjega vitalnega vprašanja, povezanega s poslušanjem: »kaj bi bilo, če bi...« Moja znanka je lahko poklicala starejšega zdravnika, ker sama ni bila vpletena v situacijo. Lahko bi tudi vprašala sodelavko: »Kaj misliš, da bi se zgodilo, če bi poklicala primarija?« Ta bi ji lahko naštel cel seznam različnih odzivov: jezil se bo nanjo; otežil ji bo življenje; ne bo naredil tistega, kar ga bo prosila. Po drugi strani morda ne bi niti prišel; morda bi mu bilo celo vseeno in bi preprosto prišel in opravil zaproseno. Kadar zavlada strah, običajno ne vidimo možnosti pozitivnega izhoda. Vprašanje »kaj bi bilo, če bi« odpira priložnosti za razglabljanje, preizkušanje različnih možnosti, gledanje strahu v obraz in videnje mnogih možnosti. To vprašanje je vitalnega pomena, prav tako pa tudi odgovori nanj. Po mojem mnenju nam omogoča videti in izkusiti razliko med močjo nad in močjo za. Zdravnik v omenjeni zgodbi je imel moč nad medicinsko sestro, prav tako kot tudi njen strah. V trenutku, ko je spoznala različne možnosti, je razumela, da ima sama v sebi moč za spremembe. Ko se je bila pripravljena začeti samozavedati, je postala tudi etično zavedna.

Mnogi ljudje morda vidijo ta scenarij preprosto kot primer upravljanja z dobrimi medosebnimi odnosi. Tem bi odgovorila, da sta dobro upravljanje in dober menedžment vedno tudi etična. Etika se nanaša na to, kako ravnamo z drugimi, zato smo vanjo vpleteni z vsemi našimi prepričanji, vrednotami in stališči. Ko se etično zaveden človek sooči s problemom, se prej vpraša »Kaj se dogaja tu?« kot da bi planil k zaključkom. Razmišljanje, tehtanje različnih možnosti in iskanje, dokler se ne pojavi ustrezen odgovor, pomeni odločanje z močjo, ki jo imamo. Bodite pozorni na besedico »ustrezen«, kajti zadnje vprašanje s tega področja je »Kateri odgovor je ustrezen?« To ni kateri koli odgovor, temveč tisti, ki ustreza tej situaciji, tem ljudem, temu trenutku. Tak odgovor se običajno pojavi potem, ko poslušamo in slišimo, kaj ljudje pripovedujejo. Nenazadnje je to tudi etična, pravna in strokovna odgovornost vsakega človeka.

Vloga menedžmenta in politike pri zagotavljanju okoliščin, ki omogoča etična dejanja

Če gre pri etiki za rabo moči v nasprotju z njeno zlorabo, kako naj potem ljudje, ki nimajo moči, dosežejo, da se bo njihov glas slišal. Kako tiste, ki so na pozicijah moči, prepričati, da bodo prisluhnili ljudem, ki trenutno nimajo nobene moči? To so vprašanja, ki so zaposlovala zdravstveno nego kot stroko celotno prejšnje stoletje in nanje še vedno nimamo zadovoljivih odgovorov. Kot vemo vsi, gre za vprašanja, ki se

navezujejo na globoko ukoreninjene kulturne in družbene prakse in je zato manj verjetno, da bo prišlo do hitrih sprememb, ne glede na sprožene pobude. To vprašanje bi na tem mestu rada še razširila.

Je možno, da bi ljudje na podrejenih položajih ravnali etično, če tega ne počno njihovi menedžerji? Tu pride do izraza »zlato pravilo«: ravnaj z drugimi tako, kot bi si želel, da drugi ravnajo s tabo. Ljudje na položajih vplivajo na vse, s katerimi sodelujejo. Dejanja predpostavljene vplivajo na dejanja zaposlenih.

Čeprav gre pri etiki in morali v temelju za iste reči, se mi zdi, da moramo najprej biti moralni, da bi postali etični. Etika se nanaša na družbo, morala ima bolj osebno in individualen značaj. Kot zdravstveni delavci moramo biti tako osebno kot družbeno zavedna kot tudi moralna in etična bitja. Menim, da sebi kot moralnim bitjem, in ljudem, s katerimi delamo in ki predstavljajo družbo, dolgujemo etično, strokovno in pravno zavednost in odgovornost na vseh ravneh. Kar se zgodi na drugi strani sveta, vpliva na nas in mi s svojimi dejanji in mislimi vplivamo na ljudi v najbolj oddaljenih kotičkih sveta. Zato moramo poslušati – biti pozorni – kaj počno in govorijo naši kolegi (medicinske sestre in zdravstveni tehniki) na drugi strani sveta, kaj počno in s čem se spopadajo. Ko se zavemo teh vidikov, vse skupaj postane vznemirljivo spoznanje o tem, kako močno je svet prepleten, kako močno so ljudje povsod po svetu odvisni drug od drugega, in kako zelo moramo poslušati in biti pozorni na stvari, ki se odvijajo okrog nas. Študentje zdravstvene nege se morajo učiti o teh dimenzijah svojega dela, in za aktivno zdravstveno osebje kjerkoli je to pomemben del strokovnega razvoja in vseživljenjskega učenja.

Večina institucionalnih sistemov pozna določeno vrsto hierarhije, v kateri imajo tisti na vrhu določeno moč nad tistimi na dnu. Če so ljudje na vrhu dobri ljudje, so lahko takšni tudi tisti na dnu. Vsi vemo, kako hitro se lahko medicinske sestre navzamejo neprimernih navad. Morda se ne zavedamo dovolj, v kolikšni meri lahko ljudje, ki so dobri modeli vlog, vplivajo na druge. Večina od nas ne bi bila tu, kjer smo danes, če ne bi bilo ljudi, ki so nas usmerjali in nam pomagali v pomembnih trenutkih našega življenja. Ti ljudje so nam prisluhnili in so bili pozorni na nekaj v zvezi z nami, česar sami takrat morda nismo znali jasno prepoznati.

V članku, ki je bil objavljen januarja 2004 v reviji *Nursing Ethics*, skupina medicinskih sester iz ZDA opisuje izsledke raziskave o etični asertivnosti in etičnem aktivizmu. Poročajo o tem, kako so bile medicinske sestre etično bolj aktivne v organizacijah, kjer je bilo bolj sprejemljivo in spodbujano biti etično zaveden in aktiven (3). Z drugimi besedami, zgled prihaja od zgoraj.

Lansko leto smo bili priče nekaterim spektakularnim poslovnim neuspehom v ZDA, kot v primeru Enrona. Vodstvo tega podjetja je očitno podpisalo in

morda celo napisalo kodekse vedenja za svoje zaposlene, a ni vedelo, kako se jih držati, kako ravnati etično. Očitno so zaposleni spoznali, da če lahko vodstvo kljub neprimernemu vedenju ostaja v sedlu, to velja tudi zanje. Ko ni več jasno, kaj je prav in kaj ne v poslovnih odnosih, je zelo lahko prezreti tudi ločnico med tem, kaj je moje in kaj tvoje. Nekdo v Ennronu je moral »zažvižgati«, da je postalo neetično vedenje vodstva očitno. Ta posameznik je ravnal etično in zanetil velik val razkrivanja neetičnih dejanj tudi v drugih podjetjih.

Vprašanje je, kako ljudje v neetični klimi postanejo etični? Menim, da se to lahko zgodi le, kadar poslušajo. Ko prisluhnejo sebi in svoji vesti in bolečini ter vesti in bolečini svojih sodelavcev. Ljudje na položajih moči, ki ne poslušajo, so običajno nasilneži, ki druge izkoriščajo za svoje namene. Ljudje etični postanejo, ne rodijo se takšni. Ljudje postanejo ljudje, ko zanje skrbijo in jih sprejmejo kot ljudi. Na enak način postanejo medicinske sestre etično zavedne ob dobrih modelih. To so lahko medicinske sestre, ki so etično aktivne. Poslušajo: so pozorne; spodbujajo druge okrog sebe: uporabljajo moč za etična ravnanja, krepijo druge. Posedujejo vrednote, v katerih drugi prepoznajo nekaj, kar je dobro za vse, in v skladu z njimi živijo. Ko medicinske sestre vidijo takšne sodelavke, se po njih zgledujejo. To sem videla že ničkolikokrat. Stvar je v tem, da smo mi vsi modeli, pa če se tega zavedamo ali ne.

V zadnjih letih je etika vrlin pridobivala na pomenu, in čeprav gre za mnogo več kot le za to, je eno od temeljnih vprašanj etike vrlin: »Kakšen človek želim biti?« To vprašanje kombinira moralnost posameznika z etiko družbe.

Mnogi ljudje, ki so spregovorili o neetičnem ravnanju, so zato trpeli, izgubili delovna mesta in postali nepriljubljeni, a so hkrati prispevali k napredku družbe. V preteklosti so takšne ljudi morda imenovali za »preroke«, ker so dosegli, da se je družba začela zavedati vsebin, ki niso v njenem interesu. Tudi v preteklosti s preroki niso najbolje ravnali, a so, po navadi veliko prepozno, spoznali pomen njihovih ravnanj in del.

Po mojem mnenju je vsako strokovno delo tudi politično delo. Kar počnemo, vpliva na druge ljudi. Če in kadar se zavedamo sebe, se zavedamo tudi drugih ljudi, naših potreb in njihovih potreb, našega in njihovega okolja. Začnemo se zavedati zapletenosti življenja. Postanemo »preroki« v resničnem pomenu besede. Preroki ne prerokujejo prihodnosti, ampak se zavedajo tega, kar se dogaja v sedanosti in zato s svojim opisovanjem trenutne stvarnosti vplivajo na prihodnje dogodke.

Menedžerji imajo zelo specifično vlogo pri ustvarjanju pogojev za etično zavedanje in etično ravnanje. Menedžerji morajo spodbujati svoje zaposlene k ravnanju v skladu z njihovim strokovnim statusom in izobrazbo – in njihovo vestjo.

Pri tej vrsti politike ne gre za to, ali je človek dober ali slab, ali je na strani zmagovalcev ali poražencev. Gre za to, da vidimo in slišimo, kaj se dogaja, da smo pozorni na to in potem uporabimo moč, ki nam jo to daje, za dobro. Gre za načrtno izbiro. Mislim, da se le redkokdo lepega dne zbudi in si reče, da bo od zdaj naprej etična oseba. Ko gremo skozi življenje, se naše vrednote spreminjajo in doživete izkušnje spreminjajo nas. Zaznamuje nas to, kako se odzivamo na stvari, ki jih ne moremo spremeniti. Morda je bila večina menedžerjev v organizacijah izbrana na svoj položaj zaradi svojih sposobnosti vplivanja na ekonomijo, učinkovitost, uspešnost. A to je treba kombinirati tudi z etiko. Brez etike ne bo uspešno nobeno podjetje ali organizacija. Ker etika ni nekaj zasebnega, ampak nekaj, kar vpliva na vsakogar, s komer se srečamo, je neizogibno tudi stvar politike. Etika se nanaša na to, kar se dogaja sedaj, a je hkrati osrediščena tudi na to, kar se bo dogajalo v prihodnosti. Morda to še najbolje vidimo v primeru glasnikov človeštva, ki smo jih imeli priložnost spoznati v zadnjih letih. Očiten primer je Nelson Mandele, ki se je naučil poslušati v skoraj 30 letih življenja za jetniškimi rešetkami. Ampak pomislimo tudi na vodje v zdravstveni negi. Koga bi imenovali za preroka, in zakaj? Politično delo ne pomeni nujno dela za politično stranko. V mesecu oktobru smo v Amsterdamu počastili nekaj medicinskih sester s priznanji Human Rights and Nursing Award. Ena od njih je Cathy Crowe iz Toronta v Kanadi. Sama se imenuje »poulična sestra«, ker dela z brezdomci. Skozi svoje delo se je povezala z gibanji za boljšo streho nad glavo za ljudi, ki živijo na ulicah. Druga je Mpho Sebanyoni-Motlehasedi iz Južne Afrike. Pred sedmimi leti, ko je bilo to skoraj v popolnem nasprotju z nacionalno politiko, je ustanovila zatočišče za ljudi, okužene z virusom HIV in obbolele za aidsom. Takšni ljudje so politično aktivni zaradi svojega dela. So modeli, zgledi. Njihova dejanja vodi predanost tistemu, kar slišijo od ljudi, za katere strokovno skrbijo. So voditelji in menedžerji z drugimi, ne »ljudje z vrha«, ampak skozi to, kar so, ustvarjajo okolje, kjer etično ravnanje postane možno.

Sklep

Morda sem odprla več vprašanj kot dala odgovorov. To je v naravi etike. Morda vas bodo te misli napeljale k razmišljanju, ki bi mu skoraj lahko rekli duhovno. Namenoma ga ne imenujem »religiozno«, ker nima nič opraviti z obredi, ampak le z »biti človek« v polnem pomenu te besede, ki vključuje tudi duhovno plat. Zagotovo pa ne gre za vrsto razmišljanja »z drugega sveta«, ker vključuje zelo stvarna vprašanja bivanja in ravnanja. Strokovna, pravna in etična odgovornost pri našem delu pač zahteva od ljudi popolno zavzetost.

Jasno je, da so religije mogočno vplivale na družbe. V naši globalni vasi na vse nas vpliva avtonomnost

protestantstva, skrb za skupno dobro katolištva, gostoljubnost islama, sočutje budizma, vključenost hinduizma. Ne zagovarjam sveta tipa poberi-in-pomešaj-vse-skupaj, pravim pa, da se moramo zavedati, kaj nas oblikuje, se spraševati, kakšni ljudje (in družba) želimo biti, in ravnati v skladu s tem. V tem početju izpolnjujemo etično, pravno in strokovno odgovornost, ki jo imamo in jo dolgujemo drugim.

Viri

1. Cooper H. The Alphabet of Paradise, London: Darton, Longman in Todd, 2002: 61.
2. Levin Y. The paradox of conservative bioethics, Bulletin of Medical Ethics, 2003, 190: 17–24
3. Dodd SJ, Janson BS, Brown-Saltzman K in sod. Expanding nurses' participation in ethics: an empirical examination of ethical activism and ethical assertiveness, Nursing Ethics, 2004; 1: 16–28.